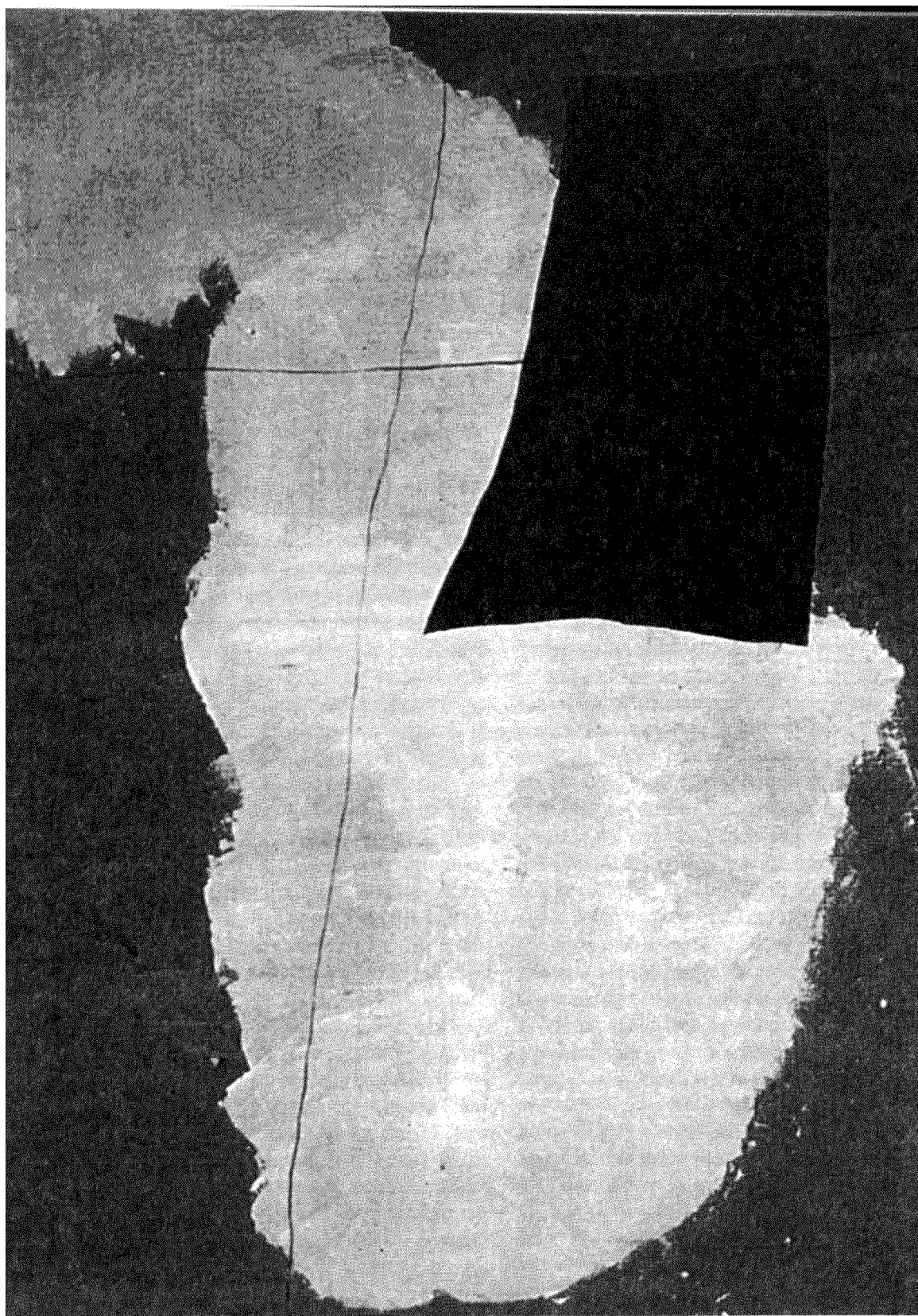

Joan Miró, Ζωγραφική, 1927.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΜΠΑΓΙΟΝΑΣ (1931-2005)

Στις οκτώ Αυγούστου, σε στενό κύκλο συγγενών και φίλων, κηδεύτηκε στην Πάτρα ο Αύγουστος Μπαγιόνας. Ο συνάδελφος και φίλος, απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1953), έκανε ειδικές σπουδές φιλοσοφίας στη Σορβόνη και μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, όπου έλαβε και το διδακτορικό δίπλωμα με τη διατριβή «The Idea of Legislation in the Earlier Platonic Dialogues» (1966). Η πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία αρχίζει το 1972 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (εκλέγεται έκτακτος καθηγητής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας, και το 1975 τακτικός καθηγητής), και κλείνει, με ενδιάμεσους σταθμούς το Πάντειο Πανεπιστήμιο και το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το 1998 στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Μετείχε σε πολλά ελληνικά και διεθνή συνέδρια και δημοσίευσε δεκάδες μικρά μελετήματα και αρκετά αυτοτελή βιβλία, αν και υπήρξε πληθωρικός στο συρτάρι του με ετοιμότητα κειμένων προς δημοσίευση.

Ως προς την ιδιοσυστασία του ως πανεπιστημιακού διανοουμένου, στον καιρό και τον τόπο του, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το κοινωνικό και ιδεολογικό περίγραμμα της εγχώριας μαρξιστικής σκέψης. Δηλαδή το γεγονός ότι η θεωρητική εργασία των Ελλήνων μαρξιστών και ειδικότερα η φιλοσοφική τους συγγραφική δραστηριότητα δεν υπήρξε ευκαταφρόνητη, κάποτε μάλιστα κατόρθωσε να υπερβεί τα τοπικά της όρια και να προσφέρει ερεθίσματα παγκόσμιας εμβέλειας, χωρίς βέβαια να παραβλέψει τα προβλήματα που έθετε η ελληνική κοινωνία και η πλούσια πολιτιστική της παράδοση. Στη μεταπολεμική περίοδο ως τη Μεταπολίτευση επιβάλλονται τρεις γενιές μαρξιστών, που στην πλειοψηφία τους σταδιοδρόμησαν σε ελληνικά ή ξένα πανεπιστήμια (πριν ή μετά την ένταξή τους στο κομμουνιστικό κίνημα): η πρώτη επαναδιατυπώνει τις φιλοσοφικές της αντιλήψεις ή ελέγχει την τελική τους μορφή στο έδαφος της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας· η δεύτερη αποδεσμεύεται οριστικά από το πεδίο των προπολεμικών ψυχολογικών της διερευνήσεων και επιχειρεί να παρέμβει στην κοινωνική και πολιτιστική επικαιρότητα· η τρίτη προβαίνει σε συστηματικές αναλύσεις θεμάτων φιλοσοφίας της φύσης, του κράτους και της ιστορίας. Συχνά είναι ευδιάκριτες οι οφειλές και η επίγνωση της συνέχειας, ιδίως σε ορισμένες θεωρητικές προκείμενες της εργασίας τους, μολονότι διαφαίνονται ευχερώς και τα πειστήρια της ασυνέχειας, τόσο στην επιλογή των θεμάτων όσο και στην ιδιαίτερη μεθοδολογικήσκευή με την οποία τα προσπελάζουν. Η τρίτη μεταπολεμική γενιά των μαρξιστών που κινούνται στους κόλπους της κομμουνιστικής Αριστεράς πραγματεύεται επίσης επιμέρους προβλήματα, αποφεύγει τις πανοραμικές συνθέσεις και βασανίζει την πρωτοτυπία της στην ανάδειξη των γνωρισμάτων του μερικού, χωρίς ωστόσο να αποσιωπά τη συνάφειά του με τη σύνθετη πορεία της φύσης και της ιστορίας.

Οι κυριότερες ενότητες των συγγραφικών ενδιαφερόντων του Μπαγιόνα είναι οι εξής:

α. *η αρχαία ελληνική σκέψη*. Από την περίοδο της προετοιμασίας της διδακτορικής του διατριβής (π.χ. «Παρατηρήσεις επί του νοήματος της νομοθεσίας εις το Συμπόσιον του Πλάτωνος», Χάρις Κωνσταντίνου Ι. Βουρβέρη», Αθήναι 1964, σ. 251-271, και «Η περί δουλείας

θεωρία του Αριστοτέλους», Αθηνά, ΞΣΤ΄, 1964, σ. 47-86) ως τις αρχές της δεκαετίας του '70 ο ερευνητικός του φακός είχε στραφεί στην κοινωνική και πολιτική σκέψη της αρχαίας, από την αρχαία Σοφιστική (βλ. «Η αρχαία Σοφιστική και ο θεσμός της δουλείας», Αθηνά, 68, 1965, σ. 115-168) και τον Πλάτωνα (εκτός από τη μνημονευθείσα διδακτορική διατριβή, βλ. «L' art politique selon Protagoras», *Revue Philosophique de la France et de l' Etranger*, 1967, σ. 43-58) ως τον Αριστοτέλη και τους Κυνικούς (βλ. *Η πολιτική φιλοσοφία των Κυνικών*, Αθήναι, 1970). Στον καθορισμό της ανάδρασης κειμένων και ιστορικής εποχής ο Μπαγιόνας βαθμιαία συνυπολογίζει τις πρόσφατες, τότε, επιδόσεις της γαλλικής «σχολής» μελέτης του αρχαίου κόσμου.

β. *η νεότερη ευρωπαϊκή σκέψη*. Από την ογκώδη σύνθεση *Η ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του γαλλικού Διαφωτισμού* (Θεσσαλονίκη, 1974) ως τις μικρότερες εργασίες του (π.χ. «Φύση και Ιστορία στη φιλοσοφία του Διαφωτισμού», *Θεμέλια των Επιστημών*, Γ΄, 1981, σ. 269-292, και «Υλιστικές απόψεις για την παιδεία στον γαλλικό Διαφωτισμό», *Θεωρία και κοινωνία*, τχ. 2, Σεπτ. 1990, σ. 7-43) ο Μπαγιόνας επιμένει στην αναλυτική παρουσίαση, με την πρωτογενή γνώση των κειμένων, της συμβολής των διαφωτιστών (και των προδρόμων τους, με την κυριαρχική θέση του Σπινόζα) στη διατύπωση «γενετικών εξηγήσεων» για την κατανόηση των «νοητικών και ηθικών αντιλήψεων» και της εγγενούς συνταύτισης «πραγματικής και λογικής αναγκαιότητας». Θα σταθώ ιδιαίτερα στην κύρια εστία της προβληματικής του Μπαγιόνα για την «ιστορικότητα της συνείδησης» στη φιλοσοφία του γαλλικού Διαφωτισμού. Το ομότιτλο βιβλίο αποτελείται από επτά μέρη. Στο πρώτο ερευνάται η ιστορικότητα της συνείδησης στην αρχαία ελληνική σκέψη και στο δεύτερο η οικεία συμβολή της χριστιανικής σκέψης. Στο τρίτο αντιμετωπίζεται η σκέψη της «Αναγέννησης» και στο τέταρτο συσχετίζεται η ιστορικότητα της συνείδησης με το «σύμβολο του φωτεινού». Στο πέμπτο, το έκτο και το έβδομο μέρος (σ. 158-237) αναλύεται το κεντρικό θέμα του βιβλίου, τελεσφορώντας έτσι η αρχική προσδοκία του Μπαγιόνα: «Η μελέτη των φιλοσόφων του Γαλλικού Διαφωτισμού ίσως να περιορίσει κάπως τον αντιϊστορικό, αποσπασματικό και αφηρημένο χαρακτήρα της σκέψης μας» (σ. 14).

γ. *ο γερμανικός ιδεαλισμός*. Η γερμανική ιδεαλιστική φιλοσοφία δεν αντιμετωπίζεται από τον Μπαγιόνα ως αυταξία, αλλά ως προς τον ρόλο της στην ανάδυση της σκέψης του Μαρξ. Ειδικότερα, οι θέσεις του Χέγκελ για τη διαλεκτική ως την «πιο γενική μορφή του τρόπου ύπαρξης των όντων και της σκέψης», για την αναγωγή της «ουσίας» του ανθρώπου σε αποτέλεσμα της εργασίας του, για την ύλη ως «άμορφη και απροσδιόριστη πραγματικότητα» καθώς και για την αντίθεση διαλεκτικής και μεταφυσικής αντιμετωπίζονται με τον τρόπο του Ένγκελς ως ένας «ιδεαλιστικά αναποδογυρισμένος υλισμός» (βλ. «Η σχέση της χεγκελιανής διαλεκτικής με τον μαρξισμό σύμφωνα με τον Ένγκελς», στον τόμο: Τομέας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, *Ο Karl Marx και η φιλοσοφία*, Αθήνα, 1987, σ. 83-101).

δ. *ο Μαρξ και ο μαρξισμός*. Ως προς τον Μαρξ, ο Μπαγιόνας δίδει ιδιαίτερη προσοχή στον «πρώιμο» Μαρξ, με επίκεντρο τις σχέσεις διαλεκτικής και πολιτικής (η αρχική «κοινωνική κριτική», σχέσεις Χέγκελ και Μαρξ, «κριτική του αστικού κράτους», «βοναπαρτισμός» βλ. αναδημοσίευση κειμένων των δεκαετιών '70 και '80 στο *Διαλεκτική και Πολιτική στον πρώιμο Μαρξ*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1997), έχοντας στο στόχαστρο συναφείς διατυπώσεις του Λ. Κολέττι πρωτίστως και του Λ. Αλτουσέρ δευτερευόντως. Ως προς τον μαρξι-

σμό ο Μπαγιόνας προέταξε τον Λούκατς στη συνηγορία του «ορθού λόγου» και την υπερνίκηση των επιμέρους «καταστροφών» που αυτός είχε υποστεί.

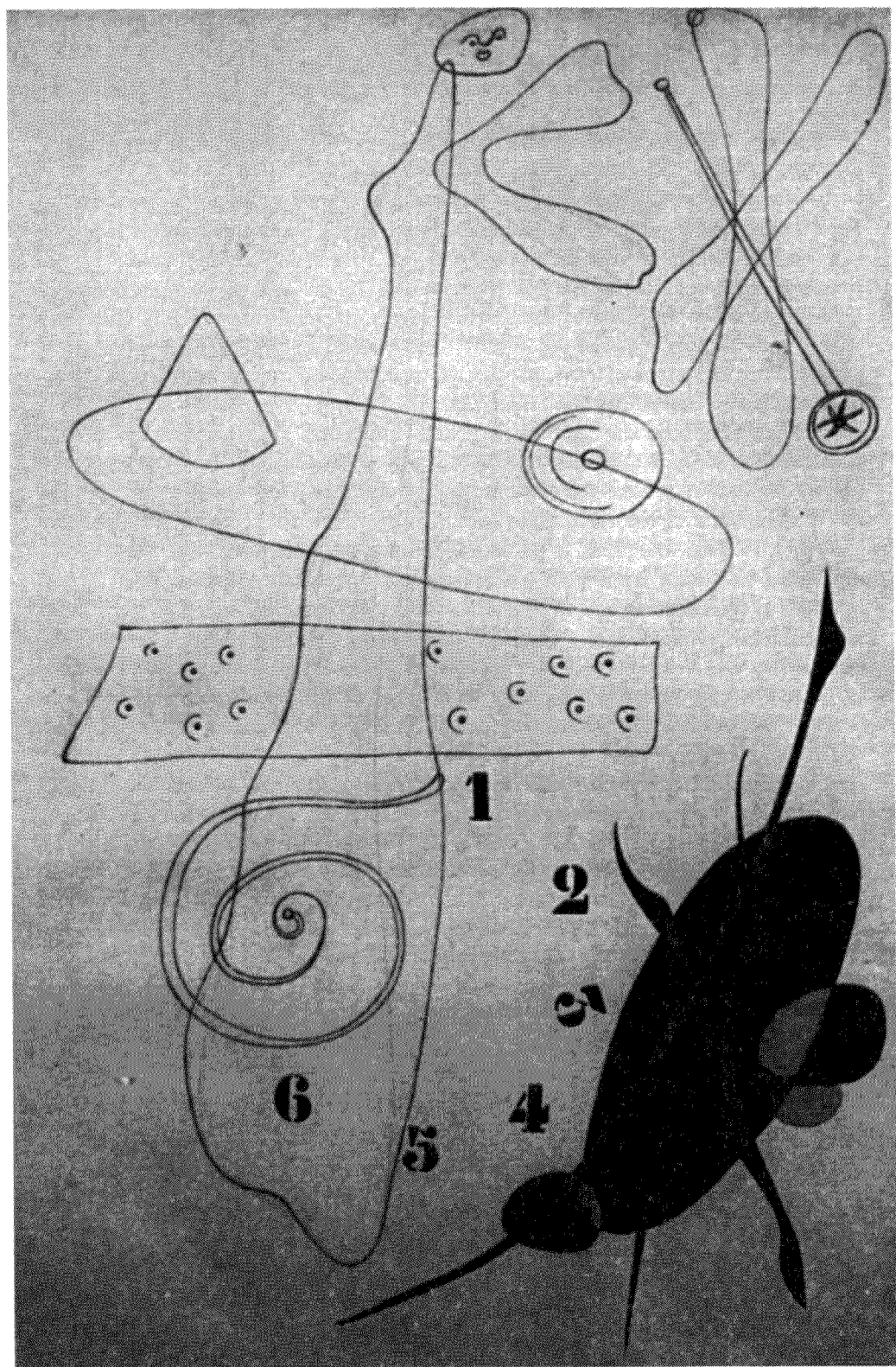
ε. η νεοελληνική φιλοσοφική σκέψη. Με διάφορες ευκαιρίες συνεδρίων ή επετησίων ο Μπαγιόνας ασχολήθηκε με τη σκέψη του Δημήτρη Γληνού, του Χαράλαμπου Θεοδωρίδη («Χ. Θεοδωρίδης: η προσωπικότητα και η σκέψη του», *Επιστημονική Σκέψη*, τχ. 16, Νοέμ.-Δεκ. 1983, σ. 11-14) και του Ε.Π. Παπανούτσου («Η ιστορική γνώση σύμφωνα με τον Ε.Π. Παπανούτσο», στο: Τομέας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, *Ε.Π. Παπανούτσος, ο παιδαγωγός και φιλόσοφος*, Ιωάννινα 1987, 225-252), ενώ στα κείμενά του συχνά μνημόνευε τις απόψεις του Γιάννη Ιμβριώτη για τη σχέση Μαρξ και Χέγκελ (βλ. και «Ο ορθολογισμός του Γ. Ιμβριώτη», *Ουτοπία*, τχ. 35, Μάιος-Αύγ. 1999, σ. 25-34).

στ. η παρέμβαση στα καθ' ημάς δρώμενα. Κάποτε ο Μπαγιόνας εγκατέλειπε την πανεπιστημιακή έδρα για να μετάρχει, με οξύ μάλιστα τρόπο, στους δημόσιους κύκλους διαλόγου για την εκλογή του Χρ. Γιανναρά σε θέση καθηγητή της φιλοσοφίας στην Πάντειο (1979, βλ. και τη συζήτηση ανάμεσα στους Μπαγιόνα, Δ. Καράγιωργα και Β. Φίλια, *Επιστημονική Σκέψη*, τχ. 15, Σεπτ.-Οκτ. 1988, σ. 63-80), για το είδος της «ανανέωσης» που δεν ταίριαζε στον τρόπο που αυτός κατανοούσε τις θεωρητικές αφετηρίες της Αριστεράς (βλ. «Η αποσύνθεση της ψευδοανανέωσης», *Πράξη*, τχ. 4-5, φθιν. 1981, σ. 42-48) και για το θόρυβο που προκάλεσαν οι «νεορθόδοξοι» (1982/1983: «Δομημένος ερωτικός λόγος», “Νταχάου και Φασουλήδες”, *Ο Πολίτης*, τχ. 48, Αύγ. 1985, σ. 30-33, «Η νέα θεολογία σήμερα», *Ουτοπία*, τχ. 34, Μάρτ.-Απρ. 1999, σ. 67-78), χωρίς να συνυπολογίζει την «πολιτική ορθότητα» των διατυπώσεών του σε σχέση με τους πολιτικούς φορείς που ανέχθηκαν τη διάδοση των κρινόμενων ιδεολογικών θέσεων.

ζ. η φιλοσοφία της ιστορίας. Μελετώντας ο Μπαγιόνας αυτές τις ενότητες της ιστορίας των φιλοσοφικών ιδεών, συχνά είχε την ευκαιρία να προβαίνει σε συστηματικότερες θεωρήσεις, με επίκεντρο την επιστημολογία των κοινωνικών-ιστορικών επιστημών και ιδίως τη θεωρία της ιστορίας (βλ. *Η έννοια της προόδου και η μεθοδολογία της ιστορίας*, Αθήνα, 1970, και «Απόψεις για την αντικειμενικότητα της ιστορικής γνώσης», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, τχ. 24, Σεπτ. 1991, σ. 276-292).

η. η σύνθεση εγχειριδίων. Ο Μπαγιόνας συνέθεσε για τις ανάγκες της πανεπιστημιακής διδασκαλίας, με άκρα επιμέλεια για τη συνοχή των μερών και την αβίαστη εκτύλιξη των προβλημάτων, σειρά διδακτικών εγχειριδίων, από τα οποία μνημονεύω τα εξής: *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής Ηθικής*, *Η θεωρία της ιστορίας από τον Θουκυδίδη στον Σαρτρ*, *Μαθήματα ηθικής φιλοσοφίας του Αριστοτέλη*, που γνώρισαν αλληπάλληλες εκδόσεις στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων. Μάλιστα ως προς τη διάρθρωση και το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, αρκετά νωρίς είχε καταθέσει τις κριτικές του επισημάνσεις (βλ. *Ο Πολίτης*, τχ. 6, Νοέμβρ. 1976, σ. 41-46).

Το παρόν σημείωμα (με περισσότερη άνεση προφανώς θα επεκταθεί) αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση του συγγραφικού έργου του Αύγουστου Μπαγιόνα, ανυπόκριτου φίλου του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (μετείχε σε όλα τα συνέδρια της δεκαετίας του '80) και συχνού επισκέπτη του τόπου όπου γράφονται οι γραμμές αυτές.

Joan Miró, Χωρίς τίτλο, 1934.